O perspectivă poloneză asupra operei ştiinţifice a lui Mircea Eliade în Polonia: Andrzej Bronk

Magdalena FILARY*

Keywords: *phenomenology*; *profane*; *sacred*; *exegesis*; *Bronk*

Metodologia ştiinţei religiilor a fost subiectul câtorva publicaţii în Polonia, iar cea mai mare contribuţie la completarea cunoştinţelor privind metodologia şi sistematizarea ei a avut-o Andrzej Bronk[1]. În lucrările filozofului polonez, Mircea Eliade este, în sfârşit, reabilitat după ani de reticenţe şi deformări, iar multe aspecte ale operei lui îşi găsesc acum descrierea sistematică şi contextuală.

În articolul său publicat ca prefaţă la traducerea poloneză a cărţii lui Mircea Eliade *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, volumul 1, apărut la Varşovia în 1988, cu titlul *Człowiek – dzieje – sacrum – religia*/ *Om – istorie – sacru – religie*, Bronk tratează tema metodologiei ştiinţei religiilor la Eliade, spunând despre acesta următoarele:

> O erudiţie enormă în diferite domenii ale umanisticii îi permite să treacă uşor graniţele acceptate aici şi să facă cercetări interdisciplinare. […] Este maestru al formelor scurte eseistice, dar şi al monografiilor ample de câteva volume. Avea mai multe daruri ale spiritului: nobleţe şi subtilitate, inteligenţă, curiozitate insaţiabilă, hărnicie enormă şi memorie bună. Eliade se mişcă uşor în timp şi spaţiu, punând tezele sale (adesea controversate) într-un mod prin care se dezvăluie orizonturi noi, imprevizibile până acum (Bronk 1988: V)**.

Cunoscătorii şi criticii moştenirii literare a lui Eliade indică nu numai prezenţa în aceasta a diferitelor stiluri de a scrie şi a straturilor semantice, ci şi convergenţa şi complementaritatea conţinuturilor literare ale acesteia, conţinuturi filozofice şi de

* Universitatea din Craiova, România.

[1] Andrzej Bronk – s-a născut la 27 aprilie 1938 la Sopot şi este filozof polonez, membru al Academiei Polone de Arte şi Ştiinţe. În 1963 a absolvit Şcoala de filosofie şi teologie şi a devenit preot catolic. A continuat studiile la Facultatea de Filosofie a Universităţii Catolice din Lublin (KUL), iar în 1968 a susţinut disertaţia cu titlul „Decidibilitatea ipotezelor fizicii teoretice”/ „În legătură cu concepţia de verificabilitate a lui H. Mehlberg”. În 1971 a susţinut lucrarea de doctorat cu titlul *Limba etnologiei după exemplul teoriei religiei lui W. Schmidt. Analiza metodologică*. În anii 1976–1978 a fost bursier al Fundaţiei Humboldt în oraşul german Bochum. În 1982 şi-a susţinut teza de abilitare, intitulată *Înţelegerea, istoria, limba: hermeneutica filosofică a lui H.-G. Gadamer*. În 1984 a obţinut gradul de docent, iar în 1997 titlul de profesor. A fost şi membru al câtorva organizaţii ştiinţifice şi redacţii, autor a numeroase publicaţii din domeniul metodologiei ştiinţelor şi logicii generale, filozofiei religiilor, metafizicii, teoriei cunoaşterii, istoriei filozofiei etc.

** Traducerea textelor din polonă în română îmi aparţine (M.F.).

BDD-A27673 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:19 UTC)

ştiinţa religiilor. Eliade trece uşor de la un domeniu la altul (beletristică, ştiinţa religiilor, etnologie, filologie) şi de la o perspectivă cercetată la alta (istorică, comparativă, fenomenologică, psihologică, sociologică, filozofică, teologică), de la un spaţiu geografic şi timp istoric la altul.

Importanţa excepţională a lui Eliade pentru cercetările asupra religiei o subliniază nu numai admiratorii, dar şi criticii. Şi aceasta deoarece Eliade, chiar neefectuând cercetări de teren, a dobândit, prin studii temeinice, cunoştinţe impresionante care i-au permis să scrie despre aproape toate religiile.

Bronk reaminteşte că Eliade aparţine celor mai eminenţi istorici ai religiilor după cel de-al doilea război mondial, nu numai pentru faptul că a îmbogăţit ştiinţa religiilor cu termeni noi (*homo religious* şi *symbolicus*, religia arhaică şi cosmică, hierofanie, arhetip) şi că cercetările sale şi-au pus amprenta asupra înţelegerii contemporane a sacrului, dar şi pentru faptul că a realizat cercetări de sinteză, dincolo de date empirice. Astfel, Bronk spune:

> Orice lucrare a lui privind ştiinţa religiilor este o dovadă a efortului intelectual enorm, atât în inclinaţia spre concret, cât şi în încercarea de a vedea religia într-un mod complex. El a creat un stil propriu, unic şi un limbaj plin de metafore şi simboluri, ca un mod potrivit conform lui de a vorbi şi de a scrie despre *sacrum*. Apreciind mai mult sclipirea intuiţiei şi asocierile creative, el acordă puţină importanţă rigorilor metodologice ale lucrărilor sale. Materialul lor bogat empiric are, în principiu, un rol ilustrativ şi explicativ. Un holism puternic şi contextualizarea argumentelor lui Eliade fac ca discuţia despre fiecare teză în parte să necesite includerea viziunii lui totale asupra religiei, istoriei şi importanţei pentru om (Bronk 1988: VII).

Apoi, Bronk declară că stabilirea poziţiei teoretice a lui Eliade este mai dificilă, din cauză că nu a consacrat prea multă atenţie prezentării sistematice a concepţiei sale despre ştiinţa religiilor, chiar dacă a făcut mai multe observaţii, printre altele în *Patterns in Comparative Religion*, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* şi *The Quest. History and Meaning in Religion*. Aşa cum subliniază cunoscătorii ideilor lui Eliade, ştiinţa religiilor este pentru el, în acelaşi timp, o istorie a religiilor, o fenomenologie a religiilor, hermeneutică, pedagogie, antropologie filozofică şi critica culturii contemporane, având ca scop popularizarea anumitor valori universale şi culturale. El se opune ramificării ştiinţei religiilor în mai multe şcoli, direcţii şi discipline, conform tendinţei de specializare, caracteristică ştiinţei contemporane. Dimpotrivă, aceasta trebuie să fie un fel de ştiinţă universală care integrează celelalte ştiinţe umane. Eliade se plânge că ştiinţa religiilor, abţinându-se de la sinteze mai îndrăzneţe şi creative, pierde din creativitate şi influenţă asupra culturii şi vieţii omeneşti. Eliade declară (şi, practic, realizează acest program) că în ştiinţă cele mai importante sunt imaginaţia, ipoteza de lucru şi sinteza creatoare, pentru că numai astfel se poate ajunge la înţelegerea fenomenelor religioase.

Bronk explică faptul că motivul principal la Eliade de a cerceta religia este dat de grija pentru starea actuală a culturii occidentale. Eliade acordă istoriei religiilor un rol semnificativ în formarea aspectului cultural al lumii. Un scop asemănător îl au astăzi istorici ai religiilor contemporani, teoreticieni ai culturii, filozofi şi teologi ca,

BDD-A27673 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:19 UTC)

de exemplu, Paul Tillich[2]. Mai departe Bronk spune că Eliade se arată ca oponent al materialismului şi al tuturor ideologiilor raţionaliste, precum şi ca prooroc care prevede renaşterea religiozităţii în secolul care vine. Constată negativ că lumea contemporană occidentală, acoperind *sacrum* şi identificându-l cu *profanum*, a atins etapa finală a desacralizării. Toate aceste lucruri, cum spune Bronk, dau analizelor lui Eliade o trăsătură a antropologiei filozofice (sau chiar teologice), bazată pe premisele fenomenologiei şi psihoanalizei lui Jung. Deşi Eliade vrea să fie, în primul rând, istoric al religiilor, lucrările lui tratează şi teme strict filozofice, cum ar fi, printre altele, cele pe tema cosmosului şi a istoriei lui, a omului, a societăţii şi religiei (Bronk 1988: IX).

Bronk subliniază că o trăsătură importantă în abordarea religiei de către Eliade este antireducţionismul, spre deosebire de atitudinea reducţionistă reprezentată (pentru Eliade) de Nietzsche, Marx şi Freud. Iar includerea lui Eliade printre fenomenologi se datorează, printre altele, rolului pe care îl acordă diferenţei între *sacrum* şi *profanum*, opoziţia faţă de felul reducţionist şi evoluţionist de a vedea religia, precum şi faţă de menţionarea valorilor pozitive ale religiei necreştine. Bronk susţine că principala premisă despre metoda hermeneutică a lui Eliade este teza că la baza diversităţii empirice a fenomenelor religioase stau structuri universale şi drepturile reglementate de ele, spunând mai departe că în această situaţie verificarea tezelor lui Eliade poate fi numai din punct de vedere al creativităţii şi prolificităţii în configurarea unei perspective ingenue asupra religiei.

Bronk se întreabă de ce Eliade vrea să treacă drept istoric al religiilor şi nu, de exemplu, fenomenolog, din moment ce este clară aversiunea lui faţă de modul european de a înţelege istoria. Răspunsul oferit de Bronk nu este simplu. Acesta explică faptul că Hegel este pentru Eliade personificarea gândirii istorice, de aceea scriitorul român este antihegelian. Iar mai departe Bronk spune că anistorismul lui Eliade este o formă de protest faţă de „teroarea" istoriei înţeleasă linear, şi prin urmare faţă de sentimentul de pasivitate, absurditate, pesimism şi nihilism care s-a născut din aceasta. Astfel de atitudine aparţine oamenilor care sunt produsul istoriei (ca marxiştii) şi celor care declară că valoarea omului este rezultatul istoriei (ca existenţialiştii).

Această evadare în trecut şi căutarea ajutorului în atitudinea religioasă, spirituală, arhaică, ascunsă şi veşnic prezentă, au dus la reproşurile lui Eliade asupra conservatismului, şi chiar pesimismului cultural.

Bronk spune că putem căuta zadarnic în lucrările lui Eliade definiţia timpului sau a spaţiului, precum şi localizarea lumii arhaice. Aceasta este pentru el o categorie mai mult filozofică decât istorică. Putem presupune, printre altele, pe baza primului volum al *Istoriei credinţelor şi ideilor religioase*, că este vorba aici despre epoca de piatră, de la paleolitic până la neolitic. Lumea arhaică este opusul ontologic al lumii moderne. Din acest punct de vedere caracterul arhaic este, pentru Eliade, pur şi simplu un mod de a fi al omului religios (*homo religiosus*), diferit de modul de a fi al omului laic (*homo historicus*) (Bronk 1988: XIV).

[2] P. Tillich (1886–1965) – teolog şi filozof german, care după 1933 activează în SUA, fiind considerat unul dintre cei mai influenţi gânditori protestanţi ai secolului al XX-lea; în anii '60 ţine un seminar ştiinţific împreună cu Eliade. Este cunoscut în special prin cele două volume ale lucrării *Teologia sistematică*.

BDD-A27673 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:19 UTC)

Conform lui Bronk,

> modul lui Eliade de a proceda în stabilirea structurilor fundamentale şi sensurilor arhetipice ale lumii arhaice i-a adus reproşul de speculaţii în mod aprioric şi prea mare libertate în exprimare (Bronk 1988: XIV).

Bronk adaugă că

> în caracterizarea vremurilor arhaice Eliade se foloseşte destul de liber de constatările empirice şi teoretice ale preistoriei şi etnologiei, comparând materiale adunate din diferite părţi ale lumii (de exemplu, din religii primitive, Orient, creştinism) (Bronk 1988: XIV).

Privirea lumii în contextul dihotomiei sacrului şi profanului joacă rolul principal la Eliade. Bronk spune că nu trebuie căutată la Eliade definiţia clară a sacrului, căci îl putem identifica doar intuitiv. Folosirea de către Eliade a noţiunii *sacrum* ca termen de bază în teoria religiei a adus reproşuri la adresa altor specialişti, precum Nathan Söderblom[3] şi Rudolf Otto, căci ideile lui Eliade sunt cele mai apropiate de ale acestora. A fost criticată şi neclara poziţie metodologică a *sacrum*-ului ca o categorie filozofico-teologică non-empirică. În legătură cu teza lui Eliade care spune că a fi om înseamnă a fi religios, religia este identificată pur şi simplu cu cultura. Mai importantă pare să fie problema realităţii *sacrum*-ului: dacă acesta este numai o structură a psihicului uman (categorie antropologică) sau aparţine realităţii care se află dincolo de om (categorie ontologică)? Bronk consideră că poziţia lui Eliade faţă de această problemă nu este clară, întrebându-se mai departe cum putem împăca declaraţia că *sacrum*-ul, ca o categorie fundamentală antropologică, este „un element în structura conştiinţei umane”, cu alta care spune că acesta este o realitate „transcendentă” şi „transpersonală”, care nu se reduce la conştiinţa umană.

Bronk subliniază că

> un rol foarte important, printre altele, în intermedierea arhetipurilor, Eliade îl acordă simbolurilor şi miturilor. Problema simbolisticii a fost tratată de către el extrem de sistematic, de exemplu în *Imagini şi simboluri* (Bronk 1988: XVIII).

În acelaşi timp, îl critică pe Eliade spunând următoarele:

> Eliade, conform atitudinii sale fenomenologico-hermeneutice, acordă puţină importanţă istoriei reale a simbolului. Simbolurile religioase nu dispar niciodată de tot, ci se transformă într-o simbolistică laică ireligioasă. El nu dă motive şi mecanisme mai apropiate ale acestor schimbări şi cel mult se poate presupune cât de importante sunt aici schimbările în sistemul de evaluare. […] La Eliade nu există o graniţă clară între mit, simbol şi ritual (Bronk 1988: XIX).

Într-un final, Bronk spune că

> Eliade este angajat personal pe partea *sacrum*-ului, religiei şi omului, iar cărţile lui au în ele ceva profund religios. El ne aminteşte că a înţelege corect lumea şi scopurile definitive ale omului este posibil numai în perspectiva *sacrum*-ului (Bronk 1988: XXI–XXII).

[3] Nathan Söderblom (1866–1931) – a fost arhiepiscop de Uppsala, fondatorul termenului şi noţiunii de «ecumenism», laureat al Premiului Nobel pentru pace în 1930.

BDD-A27673 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:19 UTC)

În concluzie, se observă că Eliade a vrut să vorbească despre religie dincolo de orice teologii şi dogme. Se consideră că modelul pentru concepţia lui de creştinism cosmic a fost religiozitatea ţăranilor români, despre care a crezut că păstrează elementele celor mai vechi credinţe precreştine împreună cu cele creştine.

Bibliografie

Bronk 1988: Andrzej Bronk, *Człowiek – dzieje – sacrum – religia*, [în:] Mircea Eliade 1988, p. V–XXII.

Bronk 1998: Andrzej Bronk, *Zrozumieć świat współczesny*, Lublin, Editura TN KUL.

Eliade 1988: Mircea Eliade, *Historia wierzeń i idei religijnych*, vol.1: *Od epoki kamiennej do misteriów eluzyjskich*, traducere de Stanisław Tokarski, Varşovia, Editura PAX.

Eliade 1994: Mircea Eliade, *Historia wierzeń i idei religijnych*, vol. 2: *Od Gautamy Buddy do początków chrześcijaństwa*, traducere de Stanisław Tokarski, Varşovia, Editura PAX.

Eliade 1994: Mircea Eliade, *Imagini şi simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, prefaţă de Georges Dumézil, traducere de Alexandra Beldescu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Eliade 2000: Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol.1–3, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Polish Perspective on Mircea Eliade's Scientific Work in Poland: Andrzej Bronk

The methodology of religion science has been the subject of several publications in Poland, and Andrzej Bronk had the greatest contribution to completing knowledge on its methodology and systematization of religion science. In the works of the Polish philosopher, Eliade is finally rehabilitated after years of reticence and deformation, and many aspects of his work now find the systematic and contextual description. Bronk deals with Eliade's religion science methodology in his article published as a preface to the Polish translation of Eliade's book *History of Religious Beliefs and Ideas*, volume 1, which appeared in Warsaw in 1988, titled *Human - History - Sacred - Religion*. For designating Eliade's methodology, A. Bronk uses the term 'historical phenomenology of religion'. Under other circumstances, he affirms that Eliade preferred to be recognised as historian, and not as phenomenologist of religions.

BDD-A27673 © 2017 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:19 UTC)